

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนา มีหลักคำสอนที่สำคัญที่เรียกว่า สัทธรรม มีอยู่ ๓ ประการ คือ ปรีชาติ สัทธรรม ได้แก่ คำสั่งสอนที่พึงศึกษาเล่าเรียน คือ พุทธพจน์ ปฏิบัติสัทธรรม ได้แก่ ปฏิปทาอันจะพึงปฏิบัติ ที่เรียกว่า อริยมรรคมีองค์ ๘ หรือไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา และปฏิเวธสัทธรรม ได้แก่ ผลอันจะพึงเข้าถึงหรือบรรลุด้วยการปฏิบัติตาม คือ มรรค ผล นิพพาน^๑

ในปัจจุบันมีผู้กล่าวว่าตนบรรลุมรรค ผล ซึ่งในพระไตรปิฎก พระพุทธองค์ได้กล่าวถึงหลักในการตรวจสอบความเป็นพระอรหันต์ ๖ ประการ ซึ่งหลักธรรมเหล่านี้สามารถนำไปตรวจสอบได้ว่าท่านเหล่านั้นบรรลุจริงหรือไม่ ซึ่งจะต้องศึกษาอย่างถูกต้อง

การศึกษาที่ถูกต้อง ย่อมนำไปสู่การปฏิบัติที่ถูกต้อง และปฏิเวธย่อมได้ผล ซึ่งเมื่อปฏิเวธได้ผลแล้วเราย่อมต้องมีหลักธรรมที่จะเข้าไปพิสูจน์การบรรลุนั้น ๆ ฉะนั้นเราต้องศึกษาหลักธรรมที่จะเข้าไปพิสูจน์หลักการบรรลุ โดยอาศัยแผนที่คือปรีชาติ ปฏิเวธ คือการถึงจุดหมายปลายทาง และเสวยวิมุตติสุขตามภูมิชั้น ของการปฏิบัติ หลักคำสอนสำคัญทั้ง ๓ ประการนี้ ถ้าขาดหรือพิการเสีย อย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว ย่อมทำให้พระพุทธศาสนายืนในฐานะที่อ่อนแอ ถ้านำหลักทั้ง ๓ ประการนี้ไปเปรียบเทียบกับต้นไม้แล้ว ปรีชาติก็เป็นประจูดรากของต้นไม้ ปฏิบัติก็เปรียบเหมือนลำต้นไม้ ปฏิเวธเป็นประจูดงกิ่งก้านสาขา ดอกผล และใบไม้ ต้นไม้นั้น ถ้ารากไม่ดี ลำต้นก็อยู่ในฐานะอันอ่อนแอ ถูกลมพัดก็โค่นล้มลงได้โดยง่าย แต่ถ้าตรงกันข้าม ก็ย่อมเป็นต้นไม้ที่มั่นคงแข็งแรง แม้ถูกลมพัดก็ไม่อาจโค่นลงได้ ฉนใด พุทธศาสนามีรากฐาน คือปรีชาติไม่ดี คือไม่มีพุทธบริษัทตั้งหน้าอุทิศชีวิตจิตใจให้แก่การศึกษาปรีชาติมากพอ ย่อมจะกำจัดปรับวาทคือถ้อยคำที่เป็นข้าศึกต่อถ้อยคำสั่งสอน และสัทธรรมปฏิรูปไม่ได้ แต่ถ้าตรงกันข้ามย่อมเป็นกำลังแก่พระพุทธศาสนาและทำให้เป็นศาสนาที่มีสมรรถภาพ สามารถในอันที่จะกำจัดปรับวาทและสัทธรรมปฏิรูปได้ ดุจดต้นไม้ที่มีรากมั่นคง แม้ถูกลมพัดอย่างรุนแรงก็ไม่โค่นล้มลงได้ ฉนนัน ต้นไม้ที่ไม่มีลำต้นแข็งแรงและมั่นคง ถูกลมพัดก็หักได้ แต่ถ้าตรงกันข้าม ย่อมเป็นต้นไม้ที่แข็งแรงมั่นคง แม้

^๑ คุรยลละเอียดใน อง.จตุกก.อ. (ไทย) ๓๕/๒/-/๓๘๑.

ถูกลมพายุพัดไม่หักพับได้ ฉันทิ พระพุทธศาสนา มีลำต้น คือปฏิบัติไม่ดี ไม่มีพุทธบริษัทอุทิศชีวิตจิตใจให้แก่การปฏิบัติธรรมคำสั่งสอนมากพอ ย่อมเป็นศาสนาที่มีแต่หลักทฤษฎี แต่ไร้การปฏิบัติ^๒

เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว ย่อมไม่สามารถที่จะให้ผลพิเศษอะไรๆ ได้ แต่ถ้าตรงกันข้าม ย่อมเป็นศาสนาที่ดีทั้งด้านทฤษฎี และการปฏิบัติ กลับเป็นศาสนาที่ให้ผลอันวิเศษน่าพึงพอใจแก่ผู้ปฏิบัติตาม แม้จะมีใครคอยจ้องทำลาย ก็ไม่สามารถที่จะทำลายลงได้ ดุจต้นไม้ที่มีลำต้นแข็งแรง แม้ถูกพายุพัดก็ไม่หักไปได้ ฉันทิ ต้นไม้แม้มีรากมั่นคงและมีลำต้นแข็งแรง ถ้าขาดกิ่งก้านสาขาดอกผล และใบ ก็ไม่เป็นที่ชื่นใจแก่บุคคลผู้เป็นเจ้าของ แต่ถ้าหากเป็นต้นไม้ที่มีรากมั่นคง ลำต้นแข็งแรง ทั้งมีกิ่งก้านสาขาดอกผลและใบก็สะพรั่ง ย่อมเป็นต้นไม้ที่เป็นที่น่าชื่นชมของบุคคลผู้เป็นเจ้าของ ฉันทิ พระพุทธศาสนานั้นต้องถึงพร้อมด้วยปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธจึงเป็นที่อุ้มใจแก่พุทธบริษัท ตลอดมาทุกกาลสมัย ดุจบุคคลผู้มีต้นไม้วิเศษ ที่มีรากลำต้น กิ่งก้านสาขาดอกผลและใบมั่นคงแข็งแรงและสะพรั่ง ฉันทิ

พระพุทธเจ้า เมื่อทรงบรรลุผลการปฏิบัติของพระองค์แล้วจึงทรงนำประสบการณ์ที่เป็นผลของการปฏิบัติของพระองค์นั้นมาเรียบเรียงร้อยกรองสั่งสอนพวกเรา คือทรงสั่งสอนพระธรรมวินัยไว้ คำสั่งสอนของพระองค์นั้นก็มาเป็นปริยัติ คือเป็นสิ่งที่เราต้องเล่าเรียน เพื่อให้เกิดปฏิเวธปฏิเวธนั้น หมายถึงปฏิเวธของพระพุทธเจ้าโดยเฉพาะ ไม่เอาผลการปฏิบัติของโยคี ฤๅษี ดาบสนักพรต ซีไพร อาจารย์ เจ้าลัทธิ หรือศาสดาอื่นใด ถ้าไม่ได้เล่าเรียนปริยัติ ไม่รู้หลักคำสอนของพระพุทธเจ้า การปฏิบัติก็เขว ผิด เถิน ออกนอกพระพุทธศาสนา ถ้าปฏิบัติผิดก็หลอกตัวเองด้วยสิ่งที่พบซึ่งตนเข้าใจผิด ปฏิเวธก็เกิดขึ้นไม่ได้ ถ้าไม่มีปริยัติเป็นฐาน ปฏิบัติและปฏิเวธก็พลาดหมดล้มเหลวไปด้วยกัน จากปฏิเวธของพระพุทธเจ้าก็มาเป็นปริยัติของเรา แล้วเราก็ปฏิบัติตามปริยัตินั้น เมื่อปฏิบัติถูกต้อง ก็บรรลุปฏิเวธอย่างพระพุทธเจ้า เมื่อปฏิบัติไปเช่นนี้แล้ว พระศาสนาของพระพุทธเจ้าก็ยังคงอยู่ ปริยัติที่มาจากปฏิเวธของพระพุทธเจ้าและเป็นฐานของการปฏิบัติของพวกเราเหล่าพุทธบริษัททั้งหลาย ก็อยู่ในพระไตรปิฎกนั่นเอง

เมื่อพุทธศาสนาดำรงอยู่ได้ด้วยหลักที่สำคัญ ๓ ประการที่กล่าวมาแล้วนี้ พระเถรานุเถรผู้สืบอายุพระพุทธศาสนา จึงได้พยายามที่จะให้หลัก ๓ ประการนี้คงอยู่ จึงได้พยายามจัดให้มีการศึกษาอบรมให้เป็นผู้ปฏิบัติตรงตามคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และในสมัยที่มีปรปวาทและสัทธรรมปฏิรูปแพร่หลายมากขึ้น ก็ได้พยายามจัดให้มีการสังคายนาพระธรรมวินัย

^๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๓ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๒๒๐-๒๒๑.

และบุคคลผู้ประพฤติปฏิบัติกันขึ้น ด้วยอาศัยปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ ทั้ง ๓ ประการนี้เป็นหลัก สอดสวน^๓

หลักการปฏิบัติเพื่อทำตนให้พ้นจากกิเลสและกองทุกข์ในวิภูษะ พระพุทธเจ้าเป็นผู้ค้นพบวิธีออกจากทุกข์ คือการตรัสรู้หรือริสัจ ๔ อันเป็นความจริงอันประเสริฐในฐานะอันเด็ดขาดที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้ เป็นหนทางเดียวเท่านั้น สัจธรรมที่พระองค์ตรัสรู้นั้น คือกฎธรรมชาตินั่นเอง พระองค์ทรงค้นพบแล้วนำมาเปิดเผยชี้แจงแสดงเหตุผลแก่ชาวโลกว่า ตถาคตทั้งหลายจะอุบัติขึ้นหรือไม่อุบัติขึ้นก็ตาม ธาตุนั้นคือความตั้งอยู่ตามธรรมดา ความเป็นตามธรรมดา ก็ตั้งอยู่อย่างนั้นเอง ตถาคตตรัสรู้บรรลุธาตุนั้นแล้วจึงบอก แสดง บัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก ทำให้เข้าใจง่าย^๔

กฎธรรมชาติเช่นนี้ เป็นทางดำเนินชีวิตของเก่ามีมาแต่เดิม ซึ่งเคยมีผู้เดินทางไปถึงจุดหมายแต่กาลก่อนมานานักต่อนักแล้ว พระองค์เพียงแต่ค้นพบแล้วนำมาเปิดเผยแก่มวลมนุษย์ และชี้แนะบอกทางนี้ให้แก่เวไนยสัตว์เท่านั้น^๕ ธรรมที่ทรงค้นพบนี้ ต่อมาเมื่อทรงนำไปแสดงให้ผู้อื่นฟัง ทรงเรียกว่ามัชฌิมนธรรม หรือหลักธรรมสายกลาง และทรงเรียกข้อปฏิบัติอันเป็นระบบที่พระองค์ทรงบัญญัติขึ้นว่ามัชฌิมาปฏิปทา หรือทางสายกลาง และเกิดวิธีปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์ คือการมีปัญญารู้ความจริงของสิ่งทั้งปวงว่า เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เป็นกฎธรรมชาติที่พระองค์ทรงค้นพบ เป็นการกล่าวถึงความจริง นอกเหนือไปกว่าคนสามัญธรรมดาหรือศาสนาอื่นจะเห็นได้ วิธีนั้นคือการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา มีหลักปฏิบัติปรากฏมากมายในพระไตรปิฎกโดยเฉพาะพระสูตรต้นตปิฎก ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในพระสูตรมากมายเช่น ตรัสมหาสติปัฏฐาน ๔ ณ นิคมของชาวกรุง ชื่อ กัมมาสธัมมะ แคว้นกรุง พระองค์ทรงแสดงตามอัธยาศัยของเวไนยสัตว์ที่มีสติปัญญาพอที่จะรู้ธรรมของพระองค์ได้^๖ พร้อมทั้งทรงแสดงขั้นตอนและวิธีการปฏิบัติเพื่อบรรลุผลอันสูงสุดเพื่อละกิเลสให้ได้นั่นเอง

พระผู้มีพระภาค ทรงแสดงมัชฌิมาปฏิปทา คืออริยมรรคมีองค์ ๘ ทรงตรัสรู้หรือริสัจ ๔ คือ ๑. ทุกขอริยสัจ ๒. ทุกขสมุทยอริยสัจ ๓. ทุกขนิโรธอริยสัจ ๔. ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ ทรงแสดงโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ^๗ มีสติปัฏฐาน ๔ เป็นเบื้องต้น เพราะว่าการเจริญภาวนาเพื่อให้กุศลธรรมเกิดขึ้น ที่จะไม่กำหนดธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งในบรรดากาย เวทนา จิต ธรรม

^๓ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๖๘/๑๑๓.

^๔ ดูรายละเอียดใน ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๙๔/๖๐๘.

^๕ ส.น. (ไทย) ๑๖/๒๕๓/๑๒๙.

^๖ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๗๒/๓๐๑.

^๗ ดูรายละเอียดใน ที.ม. (บาลี) ๑๐/๑๘๔/๑๐๖-๑๐๗, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๘๔/๑๓๐-๑๓๑.

ยอมไม่มี ซึ่งก็คือการกำหนดรูปและนามเจริญวิปัสสนา เพื่อให้เกิดวิปัสสนาปัญญา มรรคปัญญา ผลปัญญา การเจริญสติปัฏฐาน ๔ ก็คือการเจริญโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการไปพร้อม ๆ กัน หมายถึงเมื่อเจริญธรรมหมวดใดหมวดหนึ่งก็จะสามารถทำให้ธรรมที่เหลือประชุมรวมลงได้^๘

สำหรับวิธีปฏิบัติในพระพุทธศาสนาที่ให้ผลสูงสุดเพื่อละกิเลส นั้น เรียกว่า “การเจริญวิปัสสนา” ในการเจริญวิปัสสนานั้น โดยเนื้อหาสาระของการปฏิบัติ คือการอบรมให้เกิดปัญญาโดยอาศัยองค์ธรรมที่สำคัญคือศีลและสมาธินั่นเอง ปัญญาในทางพระพุทธศาสนามีคำไวพจน์เรียกหลายคำ เช่น วิปัสสนา สัมมาทิฏฐิ เป็นต้น มีปรากฏอย่างชัดเจนในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ซึ่งเป็นพระสูตรแรกที่พระพุทธองค์ทรงแสดงโปรดสาวก พระองค์ตรัสถึงทางสุดโต่ง ๒ อย่างที่ควรเว้นและแสดงมัชฌิมาปฏิปทา คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ มีสัมมาทิฏฐิเป็นต้น อันเป็นทางสายกลางที่ควรดำเนินไว้อย่างชัดเจน วิธีการปฏิบัติดังกล่าวนี้ พระพุทธองค์เป็นผู้ทรงค้นพบเป็นคนแรกในโลก จากนั้นได้นำออกเผยแผ่จนตลอดพระชนมายุ ส่งผลให้พระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองไปทั่วชมพูทวีป ในการเผยแผ่พระธรรมของพระพุทธองค์นั้น สามารถจำแนกพุทธสาวกเปรียบเทียบเป็น ๔ เหล่า ซึ่งพระพุทธองค์ทรงมีหลักในการพิจารณาคน คือ อุคฆฏิตัญญู วิปจิตัญญู เนยยะ และปทปรมะ ด้วยเหตุนี้พุทธสาวกจึงมีเพียง ๔ พวกเท่านั้น ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน^๙

หลักในการพิจารณาคนทั้ง ๔ จำพวกนั้น พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ในพระสูตรต้นตปิฎกหลายพระสูตร เนื่องจากพระสูตรแต่ละสูตร พระองค์ทรงแสดงไปตามอัธยาศัยอินทรีย์ของผู้ฟัง เนื่องจากพระองค์ทรงมีนานาธิมุตติญาณ ปริชายังรู้ธมฺมิตติ คือรู้ธมฺมิตติ ความโน้มเอียง ความเชื่อถือ และความสนใจ เป็นต้น สัตว์ทั้งหลายที่เป็นไปต่างๆ กันและทรงมีอินทรีย์ปโรปริยัตติญาณ ปริชายังรู้ความยิ่งหย่อนแห่งอินทรีย์ของสัตว์ทั้งหลาย คือ รู้สัตว์นั้น มีศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา แคไหน เพียงใด มีกิเลสมากกิเลสน้อย มีอินทรีย์อ่อนหรือแก่กล้า สอนง่ายหรือสอนยาก มีความพร้อมที่จะตรัสรู้หรือไม่^{๑๐}

ในฉวิโสธนสูตร พระพุทธองค์ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ย่อมพยากรณ์หรือหัตถผลว่า ‘ข้าพเจ้ารู้ชัดว่า ‘ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่น เพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป’ เธอทั้งหลายไม่ควรยินดี ไม่ควรคัดค้านคำ

^๘ ดูรายละเอียดใน พุ.ป. (บาลี) ๓๑/๑๖๘/๑๙๒-๑๙๔, พุ.ป. (บาลี) ๓๑/๑๖๘/๒๖๑-๒๖๓.

^๙ วิ.ม. (ไทย) ๔/๙/๑๔, ที.ม.อ. (ไทย) ๒/๑/-/๑๔๘.

^{๑๐} วศิน อินทสระ, **พุทธปฏิภาณ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ พิมพ์ดี, ๒๕๔๓),

กล่าว ของภิกษุรูปนั้น ไม่ยินดี ไม่คัดค้านแล้ว พึงถามปัญหาว่า ‘ท่านผู้มีอายุ โวหาร ๔ ประการนี้ที่ พระผู้มีพระภาคผู้ทรงรู้ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์นั้นตรัสไว้ชอบแล้ว’ ”

โวหาร ๔ ประการ ได้แก่

๑. การกล่าวสิ่งที่ได้เห็นว่าได้เห็น
๒. การกล่าวสิ่งที่ได้ฟังว่าได้ฟัง
๓. การกล่าวสิ่งที่ได้ทราบว่าได้ทราบ
๔. การกล่าวสิ่งที่ได้รู้ว่าได้รู้^{๑๑}

ดังนั้น ผู้วิจัยได้เห็นประเด็นปัญหาจึงได้ศึกษา “หลักธรรมในการเจริญวิปัสสนาภาวนา ในฉวิโสณสูตร” ที่เป็นเรื่องสำคัญ สำหรับตรวจสอบความเป็นพระอรหันต์ หรือผู้ที่มีความเชื่อว่า ตัวเองบรรลุอรหันต์ ผลการวิจัยที่ปรากฏจะได้เป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาสืบไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาเนื้อหาหลักธรรมในฉวิโสณสูตร
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาการเจริญวิปัสสนาภาวนาในพุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาหลักธรรมในการเจริญวิปัสสนาภาวนาในฉวิโสณสูตร

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ เนื้อหาหลักธรรมในฉวิโสณสูตรเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๒ การเจริญวิปัสสนาภาวนาในพุทธศาสนาเถรวาทเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๓ หลักธรรมในการเจริญวิปัสสนาภาวนาในฉวิโสณสูตรเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) เป็นศึกษา หลักธรรมในการเจริญวิปัสสนาภาวนาในฉวิโสณสูตร โดยศึกษาค้นคว้าข้อมูลจาก คัมภีร์ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ คัมภีร์พระไตรปิฎกพร้อม อรรถกถาภาษาไทย แปลชุด ๙๑ เล่ม ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๒๕ อรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสสอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องดังนี้

^{๑๑} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๙๘/๑๑๖.

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาเนื้อหาหลักธรรมในฉวิโสธนสูตร และศึกษาการเจริญวิปัสสนาภาวนาในพุทธศาสนาเถรวาทโดยการศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ คัมภีร์พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาภาษาไทย แปล ชุต ๙๑ เล่ม ฉบับมหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๒๕ อรรถกถา ฎีกาและปกรณ์วิเสสอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่นคัมภีร์วิสุทธิมรรค เป็นต้น แล้วนำมา สรุป เรียบเรียง นำเสนอแบบบรรยายเชิงพรรณนา

๑.๔.๒ ขอบเขตของการศึกษา

ศึกษาหลักธรรมในการเจริญวิปัสสนาภาวนาในฉวิโสธนสูตร โดยการศึกษาข้อมูลจาก คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ คัมภีร์พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาภาษาไทย แปล ชุต ๙๑ เล่ม ฉบับมหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๒๕ อรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสส หนังสือ เอกสาร ตำรา ผลงานทางวิชาการและรายงานการวิจัยต่างๆ เช่น วิปัสสนานัย เล่ม ๑, วิปัสสนานัย เล่ม ๒, มหาสติปัฏฐานสูตรทางสู่พระนิพพาน, ปฏิจจสมุปบาท เหตุผลแห่งวิภูสงสาร โดยพระโสณมหาเถร (มหาสีสยาตอ), วิปัสสนาที่ป็นฎีกา, วิปัสสนาวงศ์ในประเทศไทย โดยพระอาจารย์ ภัททันตะ อาสภมหาเถร ธัมมาจริยะ อัครมหากรรมฐานาจารย์, ดร., วิปัสสนากรรมฐาน ภาค ๑, วิปัสสนากรรมฐาน ภาค ๒ โดยพระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิเถร), In this very life รู้แจ้งในชาตินี้ โดยพระกัมมฐานาจารย์ พระปณิตตาภิมังค, พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ โดยพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) เป็นต้น ที่เกี่ยวข้อง แล้วนำมาสรุป เรียบเรียงนำเสนอแบบบรรยายเชิงพรรณนา

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ ฉวิโสธนสูตร หมายถึง พระสูตรที่มาใน พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิคาย อุปริปัณณาสก เล่มที่ ๑๔ ว่าด้วยหลักการตรวจสอบ ๖ ประการ

๑.๕.๒ วิปัสสนาภาวนา หมายถึง การปฏิบัติให้ปัญญาญาณ รู้แจ้งเห็นจริงการเกิดขึ้น โดยเห็นสังขารรูปนามว่า เป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เป็นปัจจุบันหรือเห็นแจ้งตามความเป็นจริง

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเนื้อหาและหลักธรรมในฉวีโสณสูตรที่เกี่ยวข้องกับการเจริญวิปัสสนากาวนาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ทบทวนวรรณกรรม เอกสาร ตำราวิชาการทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

๑.๖.๑ คัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

๑) พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระวินัยปิฎก มหาวรรค ภาค ๑ เล่ม ๔ ข้อ ๑๔ หน้า ๒๑, พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ-ธรรมบท-อุทาน-อิติวุตตกะ สุตตันตปิฎก เล่ม ๒๕ ข้อ ๔๙ หน้า ๔๐๑, พระอภิธรรมปิฎก วิภังคปกรณ์ เล่ม ๓๕ ข้อ ๑-๒ หน้า ๑, พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค เล่ม ๑๐ ข้อ ๓๘๔ หน้า ๓๑๙, มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก เล่มที่ ๑๒, ๔๒๑-๔๓๓ หน้า ๔๕๔-๔๖๒ อังคุตตรนิกาย ปัญจนิบาต ฉักกนิบาต เล่ม ๒๒ ข้อ ๖๑ หน้า ๕๖๒ เป็นต้น

๒) พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาภาษาไทย แปล ชุด ๙๑ ฉบับมหายานกุฎราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๒๕ อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก ปปัญจสูทนี อุปริปัณณาสอรรถกถา เล่มที่ ๒๒/๓/๑/๑๒๐/๑๖๙, ๒๒/๓/๑/๑๒๓/๑๗๐, ๒๒/๓/๑/-/๒๒๗-๒๓๑, เล่มที่ ๒๓/๓/๒/๘๔๑/๕๑๗, สารัตถทีปนี ชันธวารวรรค เล่มที่ ๒๗/๓/๑/๒๙๘/๓๗๑, ๒๗/๓/๑/๗๑/๗๑, ๒๗/๓/๑/๑๑๘/๑๒๗, สารัตถทีปนี สฬายตนวรรคอรรถกถา เล่มที่ ๒๘/๔/๑/๑/๑๓-๑๔/๑๓, เล่มที่ ๒๙/๔/๒/๓๗๔/๑๕, สารัตถทีปนี มหาวรรคอรรถกถา เล่มที่ ๓๐/๕/๑/๓๔๕/๑๗๘, ๓๐/๕/๑/๕๓๘/๒๓๓, สารัตถทีปนี มหาวรรคอรรถกถา เล่มที่ ๓๑/๕/๒/๑๖๗๘/๔๒๙ เป็นต้น

๓) คัมภีร์วิสุทธิมรรค พระพุทธโฆสจารย์ ได้กล่าวว่า “ขันธ ๕ นั้นธรรมชาติที่มีความสลายไป ไทรมไป เพราะปัจจัยที่เป็นข้าศึกทั้งหลาย มีหนาวเป็นต้นเป็นลักษณะ อีกอย่างหนึ่ง อายตนะภายในพึงเห็นเหมือนบ้านร้าง เพราะปราศจากความยั่งยืน ความงาม ความสุข และความเป็นตัวตน อายตนะภายนอกพึงเห็นเหมือนโจรปล้นหมู่บ้าน เพราะอายตนะภายนอกเหล่านั้นเป็นฝ่ายอภิมืด (กระทบ เปียดเบียน) ซึ่งอายตนะภายใน”^{๑๒}

๑.๖.๒ ตำราทางวิชาการทางพระพุทธศาสนา

๑) พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวว่า “ผู้ศึกษาควรรู้จักศึกษาบทอันเกี่ยวกับความประพฤติที่สูงขึ้นไป และที่เป็นระเบียบเครื่องธำรงชูดเกลอย่างหยาบๆ ดังว่ามานี้เถิด ข้อนั้นจะ

^{๑๒} พระพุทธโฆสเถระ, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, แปลและเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุทธปาหัง (อาวาสสมมหาเถร), พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๗๔๑.

เป็นการเบากายเบาใจ และรู้สึกว่าการฝึกปฏิบัติที่ต้องสรวมระว่างอย่างตักท้วงใจนั้น มีไว้สำหรับภิกษุที่หยาบคายซุกซนเกินประมาณ ทำให้เช่นนี้จะเกิดฉันทะในการปฏิบัติขั้นสูง”^{๑๓}

๒) พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ) ได้กล่าวว่า “ภิกษุพึงรักษาปาติโมกขสังวรศีลและอาชีวปาริสุทธิศีลให้หมดจดก่อน เมื่อศีลสองอย่างนี้วิบัติก็จะต้องอาบัติและจัดเป็นอันตรายเพราะเป็นการล่วงละเมิดข้อบัญญัติของพระพุทธเจ้า (อาณาวีติกมอันตราย) อนึ่ง ในศีล ๒ อย่าง นี้ปาติโมกขสังวรศีลเป็นประธาน เพราะเมื่อศีลประเภนี้หมดจด อาชีวปาริสุทธิศีลก็หมดจดเช่นกัน กล่าวคือ เมื่อการเลี้ยงชีพวิบัติไป ภิกษุย่อมต้องอาบัติ และปาติโมกขสังวรศีลก็บกพร่องไป ภิกษุที่ต้องการจะชำระปาติโมกขสังวรศีลให้หมดจด ควรหลีกเลี่ยงมิถาชีพทุกประเภท เช่น ให้ดอกไม้ให้ผลไม้ ทำนายดวงชะตา เป็นต้น แล้วยังชีพด้วยปัจจัยที่แสวงหามาได้ตามธรรมวินัย”^{๑๔}

๓) พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิเถระ) ได้กล่าวว่า “ศีลเป็นข้อปฏิบัติที่ควรศึกษาเรียนรู้แล้วปฏิบัติตาม เพราะเป็นบุญเป็นกุศลเป็นบันไดขั้นต้นที่จะนำไปสู่คุณธรรมสูงๆ ต่อไป ถ้าทำไม่ได้ในขั้นนี้แล้ว เป็นอันว่าไม่ได้ในขั้นสูงๆ ต่อไป ท่านจึงกล่าวเปรียบไว้ว่าคนจะตัดเร็วไว ต้องยืนอยู่บนพื้นดินเสียก่อนแล้วจึงตัดฉันทใด คนจะตัดกิเลสก็ฉันทนั้น ต้องยืนบนพื้นดินคือศีลให้ดีเสียก่อน แล้วจึงจะเอามัดคือปัญญา ตัดกิเลสได้ ฉะนั้น”^{๑๕}

๔) พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวว่า “อายตนะ ๑๒ ไว้ว่า ที่ติดต่อกัน, เครื่องติดต่อกัน, แดนต่อความรู้, เครื่องรู้และสิ่งที่รู้, หูเป็นเครื่องรู้ เสียงเป็นสิ่งที่รู้ เป็นต้น, จัดเป็น ๒ ประเภท คือ อายตนะภายใน ๖ อายตนะภายนอก ๖”^{๑๖}

๕) พระภิกษุพันตะ อาสภเถระ ได้กล่าวว่า “รูปธรรม นามธรรม ในสกลกายของเรานั้น ย่อมประกอบด้วยรูปธรรม นามธรรมนั้น ๒ ประการนี้เท่านั้น รูปพรรณสัณฐาน ภาชนะวัตถุที่เห็นอยู่ในทุกวันนี้ ซึ่งมีชื่อเรียกกันต่างๆ นานา คือ รูปธรรม ในรูปธรรมเมื่อแยกธาตุกันแล้วจะได้ ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุ จักขุธาตุ โสตรธาตุ ฯลฯ เป็นต้น รวมตัว ๒๘ ธาตุ ธาตุ

^{๑๓} พุทธทาสภิกขุ, **ตามรอยพระอรหันต์**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๓๔), หน้า ๑๗๕.

^{๑๔} พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ), **วิปัสสนาัมย เล่ม ๑**, พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม) ตรวจชำระ. พระคันธสาราภิวังศ์ แปลและเรียบเรียง. (นครปฐม: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ซีเอโอ เซ็นเตอร์จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๒๓.

^{๑๕} พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิเถระ), **คำบรรยายวิปัสสนากรรมฐาน**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประยวรงค์พรินต์ จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๓๗๖.

^{๑๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๕๔๕.

ที่ประชุมกันนี้เรียกว่า รูป การรับรู้เคลื่อนไหวไปตามอารมณ์ต่างๆ เรียกว่า นาม การที่ได้รู้จากการได้เห็น การได้ยิน การได้รส ความจริงอันเป็นการรู้จากผัสสะ นอกจากนี้ ยังรวมถึงความรู้สึกรู้คิดต่างๆ ซึ่งอาศัย จิต ในการนึกคิด เป็นที่เกิด จัดเป็นนาม ในการรู้ทุกสิ่งทุกอย่างคือนามธรรม ไม่ใช่รูปธรรม”^{๑๗}

๖) พระโสภณมหาเถระ (มหาสิสยาตอ) ได้กล่าวว่า “อายตนะ ไว้ในหนังสือ ปฏิจจนูปาทว่า สฬายตนะ หมายถึง อายตนะในหรือทวาร ๖ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ และ อายตนะภายนอก หรืออารมณ์ ๖ ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์ (มโนนิมิต, เรื่อง ที่รู้คิดทางใจ) การกระทบสัมผัสระหว่างอายตนะภายในกับอายตนะภายนอก เรียกว่า ผัสสะ ผัสสะเป็นสภาวะธรรมอย่างหนึ่งที่เกิดทางใจ รู้ได้ด้วยใจ ไม่มีรูปร่างสัณฐาน จับต้องไม่ได้ แต่ก็เป็นสภาวะที่ปรากฏชัด เมื่ออารมณ์ที่มากระทบนั้นมีความชัดเจนหรือมีอำนาจพอสมควร เช่น เมื่อเราเห็นคนถูกรังแกเรารู้สึกตกใจไม่สบายใจ หรือเวลาเราเห็นคนที่ห้อยโหนอยู่บนยอดไม้ด้วยเชือกเส้นเล็กๆ เรารู้สึกหวาดเสียว และเวลาเราตื่นกลัว เราจะรู้สึกเย็นวาบที่สันหลัง เป็นต้น”^{๑๘}

๗) พระครูเกษมธรรมธัช (สุรศักดิ์ เขมรสี) ได้กล่าวถึง อายตนะไว้ว่า “ธรรมใดที่มีสภาพคล้ายกับยังผลของตนให้เกิดขึ้น ธรรมนั้นชื่อว่า อายตนะ คล้ายแต่ว่า ไม่ใช่จริง อายตนะ ภายในมี ๖ ภายนอกมี ๖ อย่างตากับสีเป็นอายตนะคู่ที่ ๑ กระพอกัน จักอุปสาทคือประสาธตา กับรูปารมณ์คือสีต่างๆ กระพอกัน แล้ว ก็ยังสภาพเห็นให้เกิดขึ้น สภาพเห็นนั้นเป็นผลเกิดขึ้น สีกับตากระพอกันการเห็นก็เกิดขึ้น ฉะนั้นประสาธตากับสีซึ่งเป็นอายตนะ มีสภาพคล้ายกัน ยังผลของตนให้เกิดขึ้น ที่ใช้คำว่าคล้ายก็เพราะว่า ตากับสีนั้นที่จริงแล้ว มันก็ไม่ได้มีความขวนขวาย พยายามจะให้เกิดการเห็น แต่อย่างใด มันก็เป็นไปโดยธรรมชาติ เป็นอนัตตา ไม่ใช่มีตัวตน ไม่ใช่เป็นเรื่องของตามันขวนขวายจะให้เห็นก็หาไม่ แต่ว่าเมื่อสีกระทบตาแล้ว มันก็เกิดการเห็นขึ้น มีสภาพคล้ายๆ กับจะยังผลให้เกิดขึ้น ผลของตนให้เกิดขึ้นระหว่างตา ก็คือสภาพเห็น นั่นเป็นผลเกิดขึ้น ทางอื่นก็เหมือนกัน อายตนะภายในมี ๖ เรียกว่า อัชฌัตติกายตนะ อายตนะภายนอก เรียกว่า พาหิรายตนะ ก็มี ๖ เหมือนกัน”^{๑๙}

^{๑๗} พระภิกษุทันตะ อาสภมหาเถระ, ๑๐๐ ปี อัครมหาภิกษุญาณจริยะ, (พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๒๒๔-๒๒๕.

^{๑๘} พระโสภณมหาเถระ (มหาสิสยาตอ), ปฏิจจนูปาท เหตุผลแห่งวิภูษิต, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, ๒๕๕๔), หน้า ๑๕๖.

^{๑๙} พระครูเกษมธรรมธัช (สุรศักดิ์ เขมรสี), วิปัสสนาภูมิ, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทบุญศิริการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๘) หน้า ๑๗๙.

๑.๖.๓ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑) พระครูสุนทรสวัสดิสาร (พยุ่ง กตปุญโญ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ ชั้น ๕ อันเป็นภูมิของวิปัสสนาเฉพาะกรณีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ๗ เดือน” พบว่า ชั้น ๕ ตามที่ทราบกันว่า รูป-นาม นั้น เป็นคนละส่วนกัน มีเกิดแล้วก็มีดับ บังคับบัญชาอะไรไม่ได้ เป็นไปตามธรรมชาติ ผู้รู้สามารถนำชั้น ๕ มาเป็นนาวาเพื่อจะพาให้ถึงฝั่งพระนิพพานได้ตามปรารถนา สมดังคำที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า สนฺทิฏฐิโก (ผู้ปฏิบัติพึงเห็นได้ด้วยตนเอง) ปจฺจตฺต เวทิตพฺโพ วิญญูหิติ (วิญญูชนพึงรู้ได้เฉพาะตน)^{๒๐}

๒) พระทะนงศักดิ์ ปภาโต (ปิยะสุข) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปนามตามที่ปรากฏในไตรลักษณ์ ในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา” พบว่า วิปัสสนา คือ การปฏิบัติเพื่อให้เกิด ปัญญา รู้แจ้งในรูปนาม โดยความเป็นไตรลักษณ์องค์ธรรมของวิปัสสนาภาวนา คือ ปัญญาเจตสิกธรรมสามารถให้เกิดขึ้นได้โดยอารมณ์ของวิปัสสนา คือ ชั้น ๕ อายุตนะ ๑๒ ธาตุ ๑๘ อินทรีย์ ๒๒ ปฏิจสมุปบาท ๑๒ อริยสัจ ๔ กล่าวโดยสังเขปคือ รูป นาม สภาวะของ รูป หมายถึง สภาวะที่ต้องแตกสลาย เมื่อกระทบกับ วิโรธิปัจจัย ไม่สามารถรับรู้อารมณ์ได้ ในชั้น ๕ รูปทั้งหมดจัดเป็นรูปสภาวะของนาม หมายถึงสภาวะที่เข้าไปรับรู้อารมณ์ ในชั้น ๕ คือ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ จัดเป็นนาม ในการปฏิบัติวิปัสสนาโดยการปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐาน ๔ เพื่อให้สติไปตั้งมั่นในกาย เรียกว่า กายานุปัสสนา กายานุปัสสนา จัดเป็น รูป เวทนานุปัสสนา จิตตานุปัสสนา จัดเป็น นาม ธรรมานุปัสสนา เป็นได้ทั้ง รูปและนาม^{๒๑}

๓) พระมหาวชิรากร วชิรญาณเมธี ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “นิรรมในพระพุทธศาสนา” พบว่า นิรรมเป็นเรื่องล้าลึก แต่ก็เป็นเรื่องศึกษาเข้าใจได้ คือ ข้อปฏิบัติที่เป็นคู่ปรับกัน ได้แก่ องค์ ฌาน ๕ คือ วิตก วิจาร ปีติ สุข และเอกัคคตา ส่วนหลักธรรมที่เป็นกำลัง

^{๒๐} พระครูสุนทรสวัสดิสาร (พยุ่ง กตปุญโญ), “ศึกษาวิเคราะห์ชั้น ๕ อันเป็นภูมิของวิปัสสนาเฉพาะกรณีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ๗ เดือน”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), บทคัดย่อ.

^{๒๑} พระทะนงศักดิ์ ปภาโต (ปิยะสุข), “รูปนามตามที่ปรากฏในไตรลักษณ์ ในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), บทคัดย่อ.

สนับสนุนหรือเป็นเครื่องมือเพื่อเอาชนะนิรวณ คือ พละธรรม ๕ ประการ ศรัทธา ความเชื่อ วิริยะ ความเพียร สติ ความระลึกได้ สมาธิ ความตั้งใจมั่น และปัญญา ความรอบรู้^{๒๒}

๔) พระมหาสมณิก เตชปณโณ (สินสุทฺธิ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างขั้น ๕ กับอายตนะ ๑๒ ในการเจริญวิปัสสนาภาวนาในคัมภีร์พุทธเถรวาท” พบว่า วิปัสสนาภาวนา เป็นการฝึกฝนอบรมปัญญาให้เกิดความรู้แจ้งตามความเป็นจริง โดยอาศัยการกำหนดรู้รูปนามในปัจจุบันอารมณ์ตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ซึ่งเป็นการใช้สติกำหนดรู้อารมณ์คือ รูป นามขั้น ๕ ทางอายตนะ ๑๒ ที่ปรากฏทางกาย เวทนา จิต และธรรม จนเกิดปัญญาเห็นสภาวะธรรมที่เกิดขึ้นตามเหตุปัจจัย ในการเจริญวิปัสสนาภาวนา ตามหลักสติปัฏฐาน ๔ นั้น ต้องอาศัยขั้น ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ มาประสมรวมกัน เรียกว่า รูปนาม ขั้น ๕ ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของอุปาทาน คือ ความยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นสัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา อันเป็นธรรมดาของสัตว์โลกทั้งหลายที่ยังมีความเห็นผิด ไม่รู้ตามความเป็นจริงในสภาวะธรรมที่เกิดขึ้นว่า มีเพียงรูปนามขั้น ๕ และอายตนะ ๑๒ เป็นเครื่องต่อที่สำคัญระหว่างภายใน ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ กับภายนอก ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะและธรรมารมณ์ เป็นปัจจัยให้เกิดทุกข์ หรือพ้นทุกข์ได้ ซึ่งชีวิตของมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายที่ต้องตกอยู่ในสังสารวัฏอย่างไม่มีที่สิ้นสุด เพราะมีอายตนะเป็นเครื่องต่อที่สำคัญ คือ ตาต่อกับรูป หูต่อกับเสียง จมูกต่อกับกลิ่น ลิ้นต่อกับรส กายต่อกับสัมผัสทางกาย ใจต่อกับธรรมารมณ์ เกิดวิญญาณเป็นปัจจัยให้มีรูปนามต่อไป^{๒๓}

๕) นันทพล โรจนโกศล ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ขั้น ๕ กับ การบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท” พบว่า พระพุทธเจ้าได้ใช้แนวคิดเรื่องขั้น ๕ เป็นการตอบเรื่องโลกและชีวิต ทุกองค์ธรรมในพระพุทธศาสนาสามารถสังเคราะห์เข้ากับขั้น ๕ และการบรรลุนิพพาน คือพ้นจากการยึดมั่นในขั้น ๕ แต่ละขั้นปฏิบัติกรร่วมกัน เหตุปัจจัยที่ทำให้แต่ละขั้นปรากฏรวมกันอยู่เป็นส่วนหนึ่งแห่งสังขารขั้นที่เรียกว่า ผัสสะเป็นปัจจัยทำให้นามขั้นปรากฏชัด ขั้น ๕ เป็นอุปกรณ์หลักแห่งการปฏิบัติเพื่อบรรลุธรรม ผู้บรรลุธรรมเป็นผู้ที่สังขารขั้นที่

^{๒๒} พระมหาวชิรากร วชิรญาณเมธี, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องนิรวณในพระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘) บทคัดย่อ.

^{๒๓} พระมหาสมณิก เตชปณโณ (สินสุทฺธิ), “ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างขั้น ๕ กับอายตนะ ๑๒ ในการเจริญวิปัสสนาภาวนาในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), บทคัดย่อ.

เรียกว่า สังโยชน์ ๑๐ ไม่ปฏิบัติการถาวร ชั้น ๕ ในชีวิตประจำวันของผู้บรรลุลหระปรากฏรูปแบบเป็นพฤติกรรมทางกายและวาจา^{๒๔}

สรุป จากการศึกษาเอกสารที่ได้นำเสนอมาข้างต้น ยังไม่มีการวิจัยเรื่อง “ศึกษาหลักธรรมในการเจริญวิปัสสนาภาวนาในฉวิโสณสูตร” จึงทำให้ผู้วิจัยมีความประสงค์ เพื่อศึกษาเนื้อหาหลักธรรมในฉวิโสณสูตร เพื่อศึกษาการเจริญวิปัสสนาภาวนาในพุทธศาสนาเถรวาท และเพื่อศึกษาหลักธรรมในการเจริญวิปัสสนาภาวนาในฉวิโสณสูตร ซึ่งผลการวิจัยสามารถที่จะนำไปศึกษาผู้ที่ได้ปฏิบัติวิปัสสนาตามแนวมหาสติปัฏฐาน ๔ และพัฒนาหลักในการปฏิบัติวิปัสสนาที่ใช้ในสำนักปฏิบัติต่างๆได้

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาหลักธรรมในฉวิโสณสูตรที่เกี่ยวข้องกับการเจริญวิปัสสนาภาวนาครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยมุ่งศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาและหลักธรรมในฉวิโสณสูตรเกี่ยวกับการเจริญวิปัสสนาภาวนา แล้วนำมาสรุป บรรยายเชิงพรรณนาดังต่อไปนี้

๑.๗.๑ การรวบรวมข้อมูล

๑.๗.๑.๑ ศึกษาเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙, คัมภีร์พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาภาษาไทย แปล ชุด ๙๑ เล่ม ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๒๕ พร้อมทั้งอรรถกถาฎีกา และปกรณ์วิเสสอื่นที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ คัมภีร์วิสุทธิมรรค เป็นต้น เพื่อเป็นการขยายความในเนื้อหาเพื่อเติมจากคัมภีร์พระไตรปิฎกให้มีความละเอียดชัดเจนยิ่งขึ้น

๑.๗.๑.๒ ศึกษาเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ หนังสือเอกสาร ตำรา ผลงานทางวิชาการและรายงานการวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น วิปัสสนาญ เล่ม ๑, วิปัสสนาญ เล่ม ๒ โดยพระโสภณมหาเถระ (มหาสียาตอ), วิปัสสนาที่ปณีฎีกา, ปฐมวิปัสสนาวงศ์ในประเทศไทย โดยพระอาจารย์ ภัททันตะ อาสภมหาเถระ ธรรมาจารย์ อัครมหาคัมภีร์ฐานาจารย์ ดร., วิปัสสนากรรมฐาน ภาค ๑, วิปัสสนากรรมฐาน ภาค ๒ โดยพระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก

^{๒๔} นันทพล โจนโกศล, “การศึกษาวิเคราะห์ชั้น ๕ กับการบรรลุลหระในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), บทคัดย่อ.

ญาณสิทธิเถร), In This very life รู้แจ้งในชาตินี้ โดยพระกัมมัญฐานาจารย์ พระปณตาทิวงค์, พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ โดยพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เป็นต้น

๑.๗.๒ นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารชั้นปฐมภูมิและชั้นทุติยภูมิมาสรุป เรียบเรียงแบบบรรยายเชิงพรรณนา และตรวจสอบความถูกต้องโดยอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และผู้เชี่ยวชาญด้านวิปัสสนาภาวนา

๑.๗.๓ นำข้อมูลที่ตรวจสอบแล้วมาปรับปรุง แก้ไข เรียบเรียงแบบบรรยายเชิงพรรณนาแล้วนำเสนอเป็นวิทยานิพนธ์

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๘.๑ ทำให้ทราบเนื้อหาหลักธรรมในฉวิโสณสูตร

๑.๘.๒ ทำให้ทราบการเจริญวิปัสสนาภาวนาในพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๘.๓ ทำให้ทราบหลักธรรมในการเจริญวิปัสสนาภาวนาในฉวิโสณสูตร